

LUDMILA ZIMKOVÁ (Olomouc)

vyjadřování propozice v novinových titulcích

Novinové titulky, útvar primárně psaný, tvoří v poměru k obsahu článku, jemuž jsou nadpisem a na nějž jsou zpravidla nutně vázány, určitou textovou jednotku. Tím je dána jedna jejich funkce, tj. naznačení věcného obsahu celého článku. Z tohoto hlediska pak titulek plní sice funkci pojmenovací, ale zároveň je sám o sobě relativně samostatným sdělením, plní tak funkci informativní, většinou v kondenzované podobě. Titulky mají tedy hybridní charakter pojmenovacích sdělení.¹ V centru naší pozornosti zde není formální strukturní stránka titulků, již se odlišují od vět v souvislém textu, případně se někdy s nimi i shodují,² chtěli bychom si všimnout především toho, jak se u nich realizuje aktualizace propozice nebo základové větné struktury.³

U titulků jde o zvláštní jednostranný vztah partnerů komunikace. Mluví, tj. v tomto případě novinář, redaktor, zůstává často v anonymitě a komunikuje s distantním, neznámým kolektivním vnímatelem — čtenářem. Podobně jako u jiných psaných projevů je mezi chvílí promluvy, tj. generováním titulků a celé zprávy, a jejím přijetím čtenářem časová vzdálenost, která však v tomto případě nesmí být příliš dlouhá, má-li si text zachovat aktuální význam a informativní hodnotu. Porozumění smyslu titulků je tedy silně vázáno časoprostorovými faktory a je také stavěno na značné presupozici, tj. na předpokladu, že čtenář má jisté vědomosti o současných událostech, že zná celkovou situaci politickou, hospodářskou, kulturní nebo sportovní, má znalost reálií příslušné země apod. Např. titulek *XX. ročník Rysů* je srozumitelný jen čtenáři, který ví, že se každoročně koná výstup na Rysy spojený se shromážděním mládeže, kulturními vystoupeními apod. Podobně, čteme-li v *Tvorbě* z r. 1976 název rubriky *Řekli o sjezdu*, víme, že jde o XV. sjezd KSČ.

Titulek vytržený z této souvislosti má značně vágní referenční význam.

¹ Podrobněji viz např. čl. autorky: *Funkce a celková syntaktická charakteristika novinových titulků*, Sborník prací ped. fakulty UP v Olomouci, Jazyk a literatura, Praha 1969, s. 31—60.

² Sr. např. čl. autorky: *K syntaktické charakteristice ruských a českých novinových titulků*, Československá rusistika 19 (1974), 2, 80—85; *K problematice tzv. větných fragmentů (na materiálu ruských a českých novinových titulků)*, Sborník prací ped. fakulty UP v Olomouci, Ruský jazyk a literatura 1, Praha 1972, s. 9—22.

³ Zde a v dalším užívám některých termínů z teorie syntaxe v souladu s pojmoslovím *Teoretických základů synchronní mluvnice spisovné češtiny*, Slovo a slovesnost 36 (1975), 1, 18—48.

Někdy je jeho vágnost nebo mnohoznačnost dokonce i záměrná, jestliže autor chce tímto způsobem upoutat pozornost čtenáře a přimět jej tak k přečtení celého článku. Jindy jsou ovšem titulky zase jistým zhuštěným rezumé celé zprávy nebo aspoň naznačují předmět referování, takže postačí jejich přečtení k celkové informaci, aniž je třeba seznamovat se hlouběji s dalším textem (např. *Host z Kostariky uvítán v Praze*). Záleží zde i na druhu novin (sr. rozdíl mezi Rudým právem a Večerní Prahou nebo novinami *Известия* a *Вечерняя Москва*) a také na oblasti, o níž noviny píší — sportovní zprávy, zprávy z mezinárodní politiky, z hospodářské oblasti.

Na rozdíl od výpovědi v souvislém monologickém textu nebo i v části dialogů postrádají titulky velmi často gramatické prostředky aktualizace. Značně je u nich omezena verbální predikace, což souvisí také se zúžením temporální orientace propozice. Titulky informují zpravidla o událostech právě proběhnuvších nebo probíhajících, méně často o událostech chystaných, připravovaných v nejbližší budoucnosti. Jak známo, v syntaktické stavbě titulků je velké procento výpovědí neslovesných, nominálních s dějovými substantivy (např. *Setkání dalekosáhlého významu*), dále vět s elipsou predikátu a větných fragmentů, tj. izolovaných aktantů a situantů substantivní nebo adverbialní povahy (*O kultuře v okrese, O vzorné hlediště*). Přesto jsou schopny vyjadřovat jasně referenci ke skutečnosti. Je to umožněno jejich sémantickou výstavbou a komunikační vázaností. Lexikálně sémantické prvky titulků jsou voleny a řazeny do výpovědní souvislosti tak, že přítomnost sloves není vždy nutná, celkový pragmatický význam vyplývá z jejich logicko-sémantických souvislostí, signalizovaných valenčními členy implicitní nebo předpokládané predikace. Dvoznačnost se odstraňuje také umístěním na určitém ustáleném místě v novinách, v určité rubrice, z čehož čtenář pozná, zda jde o informaci ze světa sportu nebo kultury apod. (*Daněk třetí ve Stockholmu, Balance se Skotskem*).

Nedostatek morfologických ukazatelů temporálnosti (dnes ...) a také v hojně míře vyvažován prostorovými lokalizátory. Př.: *Střední východ: horká fronta; Rozsáhlý rozvoj průmyslu BLR; Vojenské hlídky v ulicích Chartúmu*. Tím se pro tuto oblast zdánlivě popírá platnost obecné teze, že ústředním sémantickým komponentem věty je slovesný predikát. Netýká se to ovšem obecně všech titulků, i u nich se setkáváme s tím, že sloveso zůstává ústředním elementem propozičního významu, ať už v podobě verba finita nebo velmi často v podobě nominalizované jako pasivní participium s nevyjádřenou sponou (*Eanes uveden do funkce*), deverbativní substantivum nebo substantivum s dějovým významem (*Zkouška sil v Belgii, Killaninovo prohlášení*). Vyskytují se i věty slovesné s nevyjádřeným subjektem, který se musí doplnit z článku, např.: *Budou nás reprezentovat na OH*.

Některými rysy syntaktické výstavby se tedy titulky přibližují k dialogické řeči, zejména pokud jde o eliptičnost umožněnou těsnou návazností na situaci.

Z aktualizacích složek se u titulků dosti výrazně uplatňuje i aktuální členění. U dvojlenných struktur je to obvykle schéma: téma — réma (*Čs. poslanci na Černomořském pobřeží; V Moskvě chladno a děšt; Kniha — zbraní pravdy*). Není však zvláštností i pořadí obrácené: réma — téma (*Šetřit vodou — příkaz dne*).

Velmi často jsou ovšem titulky pouze rematické nebo to jsou výpovědi nerozčleněné: *Místo pro nově; Objevná výstava*.

Pokud jde o intencí modalitu, převažují v titulcích, jak je přirozené vzhledem

k jejich základnímu informativnímu zaměření — referování o událostech — výpovědi oznamovací: *Začíná zasedání RVHP; Sojuz 21 — na oběžné dráze.*

Jestliže se zde vyskytnou věty tázací, nejde zpravidla o skutečné otázky, nýbrž obvykle o otázky řečnické: *Naváží spartané na tradici?*

Zato nejsou ojedinělé výpovědi s modalitou výzvovou, např.: *Pozornost všem odvětvím práva. Nenahrazovat hospodářské orgány! Nesmiřitelnost sebeuspokojení. Пятилетке эффективности и творчества — энтузиазм и творчество молодых.* Mnohdy je modálnost v titulcích neutralizována nebo je nezřetelná, např.: *Na podporu nové stockholmské výzvy* (není jasné, zda se něco dělá, nebo zda se čtenáři k podpoře vyzývají); *V boxu více mladých* (může být konstatování nebo vyjádření přání).

V titulcích se skoro vůbec nevyskytuje modalita jistotní, což je dáno pochopitelnou snahou o objektivnost informace a o eliminaci subjektivních postojů novináře.

Pozornosti zasluhuje také otázka identifikace nebo určenosti v širším smyslu. Explicitní indikátory určenosti velmi často v titulcích ruských i českých chybějí. Např. *Дома не спечем, Будем еодопровод.* Je tomu tak i v jazycích, které mají členy, např. v anglických titulcích se členy u substantiv velmi často neužívají.

Dosti typické pro titulky jsou také věty s neobsazenými pozicemi objektu, např.: *Bohemia láká; Čísla hovoří;* — sloveso zde má přesto význam aktuálního přezentu. Na těchto titulcích je také dobře vidět, že je třeba zkoumat je v širším novinovém textu, protože až v něm dostávají jasný konkrétní smysl.

Nakonec lze stručně shrnout otázku aktualizace propozice v novinových titulcích asi tak, že v nich je aktualizace ve vysokém procentu signalizována jinými ukazateli než gramatickými na predikačním jádru, zejména ukazateli lexikálními a dosti často se nevyjadřuje ani těmito prostředky, nýbrž pouhým zasazením do kontextu řečové i mimojazykové situace.

---

* Příklady jsou uváděny z novin Rudé právo 1976 a Комсомольская правда 1976.

